

Μακεδονικά

Τόμ. 1

Βιβλιοκρισία του κ. Γιάννη Αργ. Τόζη

Γιάννης Αργ. Τόζης

doi: [10.12681/makedonika.9242](https://doi.org/10.12681/makedonika.9242)

Copyright © 2016, Γιάννης Αργ. Τόζης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τόζης Γ. Α. (2017). Βιβλιοκρισία του κ. Γιάννη Αργ. Τόζη. *Μακεδονικά*, 1, 556–561.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.9242>

2. Τοῦ κ. Γιάννη Ἀργ. Τόζη.—Μοῦ δόθηκε ἄλλοτε ἡ εὐκαιρία νὰ ἐξάρω τὴν ἀξία καὶ τὶς ἄλλες ἀρετὲς τοῦ πρώτου τόμου τῶν Ἐνθυμημάτων. Ἐδῶ θὰ προσπαθῶ νὰ ἐξετάσω μερικὰ μπερδέματα, πολὺ ὀλίγα εὐτυχῶς, κι' αὐτὰ ὄχι ὅλα ἀπὸ φταιξιμο τοῦ ἐκδότη.

Πρῶτο καὶ σπουδαιότερο ἔρχεται τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τοῦ συγγραφέα τῶν «Στρατιωτικῶν Ἐνθυμημάτων». Εἶναι ὀλοφάνερο καὶ λυπηρὸ μαζί, ὅτι στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ὁ κ. Βλαχογιάννης ἐπηρεάσθηκε (γιὰ νὰ μὴ πῶ παρασύρθηκε) ἀπὸ τὸν Π. Λιούφη, ἱστοριογράφο τῆς φιλότατης μου Κοζάνης. Ἡ ρητὴ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Κασομούλη (Α' σελ. 138) καὶ τοῦ πατέρα του (Α' σελ. 137) δὲν ἀφίνει τὴν παραμικρὴ ἀμφιβολία, ὅτι «πατρίδα» καὶ τῶν δύο ἦταν ἡ Σιάτιστα. Ὅση ἀξία ἔχει (Α' σελ. νη') τὸ ἐπίσημο Διάταγμα τῆς 18/90 Σεπτ. 1842, ποῦ στὰ καλὰ καθούμενα κάμνει τὴ Σουλτάνα Κ. Κασομούλη «ἀπὸ Νάουσα», ἄλλη τόση ἀξία ἔχουν καὶ τὰ ἀκόλουθα:

α') Ὁ «ἀτυχῆς» χαρακτηρισμὸς (= «τὸν Νικόλαον ἐκ Κοζάνης ἢ Κασομούλην»), ποῦ διετύπωσε στὰ 1866 ὁ ἄγνωστός μου Χ. Καρμίτσης. (Χρυσάλλης, 4 (1866) 430.)

β') Τὸ «πρωτότυπο» σφάλμα (= «υἱὸς Λαζάρου Κασίμη»), ποῦ ἔκαμε στὰ 1924 ὁ ἱστοριογράφος τῆς Κοζάνης Π. Λιούφης. (Παν. Ν. Λιούφη, Ἱστορία τῆς Κοζάνης (Ἀθῆναι 1924) σελ. 314.)

γ') Ὁ «κρυφονότος» ὑπαινιγμὸς (= «Κώσταινας Τζάμηνας ἀπὸ Κοζάνης»), ποῦ διατύπωσε (Α' σελ. νζ' καὶ νά' σμ. 1) στὰ 1829 ὁ Μεχμέτ Ρεσιτ Πασᾶς στὸ ἀπελπιστικὰ περίεργο «μπουγιουρντί» του γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς σκλαβωμένης μάννας καὶ τῶν «ἀδελφιδῶν» τοῦ Ν. Κ. Κασομούλη.

Ἄφ' οὗ — μὲ βάση βέβαια τὶς παρακινδυνευμένες (ὅπως θ' ἀποδειχθῆ πιὸ κάτω) αὐτὲς μαρτυρίες — ὁ κ. Βλαχογιάννης ἔπεισε τὸν ἑαυτὸ του πρῶτα μὲ τὸ «φαίνεται» κι' ὕστερα μὲ τὸ «καθαρά», ὅτι «μιά ἦταν ἡ οἰκογένεια Κασίμη ἢ Κασιμούλη ἢ Κασομούλη, καὶ ἦταν (σ. δῆθεν) ἀπὸ τὴν Κοζάνη», ἦταν ἐπίσης ἐπόμενο νὰ κάμῃ κι' ἄλλα λάθη. Καὶ νά, στὸ βιογραφικὸ σημείωμά του γιὰ τὴν οἰκογένεια Κασομούλη, ὁ κ. Βλαχογιάννης ἀποφαίνεται (Α' σελ. ξγ') χωρὶς τὸν παραμικρὸ δισταγμὸ, ὅτι ὁ συγγραφέας τῶν «Στρατιωτικῶν Ἐνθυμημάτων» εἶχεν ἀφήσει κάποτε πνευματικὸ τοῦ κληρονόμου «τὸ σοφὸ συμπατριώτη του Γ. Λασσάνη». Πρέπει νὰ παρατηρήσω ἀπὸ τώρα, ὅτι ἡ λέξι «συmpατριώτης» δὲν ὑπάρχει πουθενά στὸ οἰκεῖο σημείωμα τοῦ Κασομούλη, πᾶνω στὸ ὅποιο ὁ κ. Βλαχογιάννης στήριξε (Α' σελ. εβ' - εγ') τὸ συμπέρασμά του.

Τὸ σημείωμα αὐτὸ μᾶς δίνει μοναχὰ νὰ καταλάβουμε, ὅτι ὁ συγγραφέας τῶν «Στρατιωτικῶν Ἐνθυμημάτων» εἶχε δέσει «στενὴ φιλία» μὲ τὸν ξακουσμένον αὐτὸν Κοζανίτη, Ὑπουργὸ τότε (1836) τῶν Οἰκονομικῶν, καὶ σὰν πιὸ γραμματισμένος ποῦ ἦταν, ἀφιέρωσε τὰ χειρόγραφα του ὁ Κασομούλης ἀπλοῦστατα «εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ κ. Λασσάνη, παρακαλῶντας τον νὰ μὴ ἀλλάξῃ τίποτε οὔτε ἀπὸ τὸ λεκτικὸν οὔτε ἀπὸ τὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ νὰ διορθῶσῃ τὸ ὀρθογραφικόν». Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ἐδῶ πέρα, ὅτι κι' ὁ Λασσάνης ἀσχολήθηκε μὲ τὴ συγγραφὴ δικοῦ του ἔργου: «Τὸ Στρατιωτικὸν τῆς Ἑλλάδος», ποῦ παραμένει, δυστυχῶς, ἀκόμα ἀνέκδοτο. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὴ δράση τοῦ Λασσάνη ἔγραψα ἄλλοτε καὶ ἐγὼ ὀλίγα τινά. Βλ. «Ἡμερολόγιον Δυτ. Μακεδονίας» Κοζάνη 1938, σελ. 97-109, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» Θεσσαλονίκη 1939, σελ. 161-4, Περιοδικὸ «Νέα Ἔστια» Ἀθῆνα 1939, τόμ. 25 σελ.

784- 6, Πρβλ. Δ. Πετρακάκου, Κοινοβουλευτική Ίστορία, τόμ. Α΄, Ἀθήνα 1935, σελ. 227.

Ἄξιζει ἐπίσης νά παρατηρήσω, ὅτι τὰ σχετικά μέ τοὺς Ἀρματωλοὺς καὶ Κλέφτες χειρόγραφέα του ὁ Κασομούλης τὰ εἶχε δανείσει (Α΄ σελ. οδ΄) κάποτε καὶ σ΄ ἕναν ἄλλο φίλο του, τὸ γνωστὸ Θεσσαλὸ Δρόσο Μανσόλα, χωρίς αὐτὸ νά σημαίνει, ὅτι κι΄ αὐτὸς ἦταν «συμπατριώτης» του.

Ὅσο γιὰ ἕνα ἄλλο σημείωμα, ποὺ ἐπικαλεῖται πάλι (Α΄ σελ. ν΄) ὁ κ. Βλαχογιάννης γιὰ τὴ συνεργασία τοῦ πατέρα τοῦ Κασομούλη (ἄν, ἐννοεῖται, εἶναι σωστὴ κι΄ ὄχι σάν τὴ δική του τὴ συμμετοχὴ στὴ μάχη Σοβολάκου!) μὲ τὸν γνωστὸ κοτζάμπαση τῆς Κοζάνης Γιώργη Αὐλιώτη στὰ 1795 (γρ. 1797), αὐτὸ καθαυτὸ δὲν ἀποδείχνει τίποτα. Μᾶς δίνει μοναχά κι΄ αὐτὸ νά καταλάβουμε, ὅτι ὁ Γερο-Κασομούλης βρισκότανε (ἢ τὸ πολὺ, ἀφ΄ οὗ ἡ Σιάτιστα εἶναι τόσο κοντά, εἶχε τρέξει βοήθεια στὴ «φατρία» τοῦ Αὐλιώτη) στὴν Κοζάνη, ὅπως ἀργότερα (1809) εἶχε λάβει μέρος στὴν ἐπανάσταση τοῦ Βλαχάβα στὴν Τσαρίτσανη, στὰ 1821 στὴν ὀργάνωση τῆς ἐξέγερσης τῶν Σερρῶν, καὶ στὰ 1822 στὴν ἐπανάσταση τῆς ἡρωϊκῆς Νάουσας, ὅπου καὶ τραυματίσθηκε θανάσιμα, χωρίς αὐτὸ νά τὸν κάμνη Τσαριτσανιώτη, Σερραῖο ἢ Ναουσαῖο.

Ἐλεγχος τῶν πηγῶν. Ὁ πιὸ πάνω (ἀρ. ἀ) χαρακτηρισμὸς τοῦ Χ. Καρμίτη, ποὺ τὸν χρησιμοποίησε ὁ κ. Βλαχογιάννης γιὰ σοβαρὴ μαρτυρία, δὲν εἶναι πρῶτ΄ ἀπ΄ ὅλα ἐντελῶς δικός του. Ἀπλούστατα εἶναι παρμένος ἀπὸ ἕναν ἄλλο σχεδὸν ἀπαράλλαχτο χαρακτηρισμὸ (= «τὸν Νικόλαον Κοζανίτην, κυρίως Κασομούλην»), ποὺ εἶχε διατυπώσει προηγήτερα ἀπ΄ αὐτὸν στὰ 1861 ἄλλος γνωστὸς ἱστοριογράφος, ὁ Φιλήμων. (Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι 1861, τόμ. Δ΄ σελ. 281.) Φαίνεται λοιπὸν καθαρὰ καὶ ξάστερα, ὅτι ὁ Καρμίτης ἀπλούστατα μετάφρασε τὴ λέξη «Κοζανίτης» στὸ δικό του «ἐκ Κοζάνης».

Ὅμως καὶ τοῦ Φιλήμονα ὁ χαρακτηρισμὸς δὲν εἶναι ἐντελῶς δικός του. Εἶναι κι΄ αὐτὸς παρμένος ἀπὸ ἕναν ἄλλο, σχεδὸν ἀπαράλλαχτο πάλι χαρακτηρισμὸ (= «τὸν Νικόλαον ἀδελφόν μας Κοζανίτην»), ποὺ διατύπωσαν προηγήτερα κι΄ ἀπ΄ αὐτὸν στὰ 1821 οἱ καπεταναῖοι τοῦ Ὀλύμπου Διαμαντῆς Νικολάου καὶ Γούλας Δράσκου σὲ σχετικὴ ἐπιστολὴ τους. Ἀντιπαραβάλλοντες τὴν «ἀλλόκοτη» τούτη φράση μὲ μιὰ ἄλλη ἐπιστολὴ τοῦ Κασομούλη, ποὺ τὴν ἔγραψεν ὁ ἴδιος ἀργότερα καὶ ποὺ τὴν ὑπόγραψε κι΄ ὅλας μὲ τὸ πραγματικὸ του ὄνομα, ὁ Φιλήμονας ἀπλούστατα ἔπλασσε τὸ δικό του: «τὸν Νικόλαον Κοζανίτην, κυρίως Κασομούλην» (π. π. σελ. 486 καὶ 488.) Ἡ λέξη δηλαδὴ «Κοζανίτης» χρησιμοποιεῖται ἐδῶ πέρα γιὰ ἐπώνυμο κι΄ ὄχι γιὰ δηλωτικὸ καταγωγῆς. Ἄν, κατὰ λάθος, πάρουμε γιὰ μιὰ στιγμή τὴν ἐπικίνδυνη τούτη ἔκφραση, τότε κατὰ τὴν ἴδια ἀκολουθία, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά παραδεχτοῦμε πῶς κι΄ οἱ λέξεις «τὸν ἀδελφόν μας», ποὺ προηγούνται τῆς λέξης «Κοζανίτης», σημαίνουν κατ΄ ἀνάγκη, ὅτι ὁ Διαμαντῆς Νικολάου, ὁ Γούλας Δράσκου, ὁ Κώστας Νικολάου, ὁ Ν. Κ. Κασομούλης, ἀκόμα κι΄ ὁ Σερραῖος Μανώλης Παπᾶς, πρὸς τὸν ὁποῖο ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, ἦταν ὅλο «ἀδέρφια» — ἄρα, ὅλοι ἦταν «Κοζανίτες».

Ἡ ἀνακρίβεια αὕτη εἶναι ὀλωσθιῶδους «τυχαία» ἢ καὶ «σκόπιμη». Ἄξιζει νά σημειωθῇ ἐδῶ πέρα, ὅτι τὸ ἐπιθετὸ τοῦ Κασομούλη ἔπαθε «τῶν παθῶν του τὸν τάραχο» ἀπὸ τὴν νεοελληνικὴ γραφειοκρατία. Ἄλλοι τὸν γράφουν «Κασομούλης», ἄλλοι «Χασομούλης», κι΄ ὁ ἴδιος καμμιά φορὰ τὸ γράφει καὶ «Κασουμούλης». Δὲν ἔλειψε, κατὰ τὸν κ. Βλαχογιάννη, ἀκόμα καὶ τὸ κακὸν.

φατο «Καθομούνης», Ὁ Β. Κολοκοτρώνης «Μακεδονία» 1919 (σὴ γαλλικὴ γλῶσσα) σελ. 351 τὸ γράφει «Cosomoullis». Ἀπὸ κεῖ τὸ πήρε κι' ὁ Πάνος Καραβίας καὶ τὸ κούρδισε στὴν ἑλληνικὴ «Κοζομούλης». (Βλ. περιοδικὸ «Νέαι Χῶραι» Ἀθήνα 1930 σελ. 205 στήλῃ γ'.) «Σκόπιμη» ἂν ἔγινε ἀπὸ πρόνοια μὴ τυχὸν παραπέση ἢ ἐπιστολὴ ἐκείνη στὰ χέρια τῶν Τούρκων καὶ κακοπάθει ἢ οἰκογένειά του, ποὺ τὴν εἶχε ἀφίσει πίσω στὴν «πατρίδα» του τὴ Σιάτιστα. Τρανὸ σημάδι τῆς προνοητικότητος τοῦ Κασομούλη εἶναι καὶ ἡ ἀποφυγὴ του νὰ γράψῃ τὰ ὀνόματα τῶν καπεταναίων τοῦ Ὀλύμπου, ποὺ ἀποφασίσανε νὰ τόνε στείλουνε μαζί μὲ τὸν ἀδερφὸ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου στὸν Ὑψηλάντη στὸ Μωριά, Γι' αὐτὸ κι' ὁ κ. Βλαχογιάννης (Α' σελ. 148 σημ. 2) παρατηρεῖ: «Ἀπὸ ποιόους καὶ πόσοους ἀποφασίσθηκε; Κρίμα ποὺ ὁ συγγρ. ἀπὸ πρόνοια ἴσως, δὲ μᾶς δίνει τὰ ὀνόματά τους». Τὰ αὐτόγραφα τοῦ Κασομούλη τὴν ἀποδείχνουν κάτι παραπάνου ἀπὸ ἀνακρίβεια.

Τὴν ὀλωσδιόλου λοιπὸν «τυχαία» ἢ καὶ «σκόπιμη» τούτῃ ἀνακρίβεια, ἤρθε νὰ τὴν ἀνακατώσῃ πιὸ πολὺ στὰ 1924 ὁ Π. Λιούφης. Στὴν τοπικιστικὴ του τάση νὰ κάμνῃ μνημόσυνα μὲ ξένα κόλλυβα, δὲν δίστασε νὰ διαπράξῃ κι' αὐτὸς μιὰ δική του, ὀλωσδιόλου πρωτότυπη ἱστορικὴ ταχυδακτυλουργία: «υἱὸς Λαζάρου Κασοῖμη»! Καὶ σὺν νὰ μὴ ἔφτανε αὐτὸ, ἔσπευσε κι' ἄλλας νὰ προσθέσῃ κι' ἄλλα δικά του παραστόλια: τάχα πῶς «ἡ γενεὰ (τοῦ Κασομούλη) διεσώζετο (στὴν Κοζάνη βέβαια) ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον «Ἀρβανίτης», κι' ἀκόμα πῶς «ἦν συγγενὴς τοῦ οἴκου Γκούμα».

Ὁ Π. Λιούφης εἶχε, φαίνεται, ἰδιαιτέρους λόγους νὰ φοβᾶται καὶ γι' αὐτὸ φρόντισε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν αὐθαίρετη τούτῃ ἐπιπόνησή του μ' ἐπιπρόσθετα μπαλώματα. Σὲ εἰδικὸ ἐπιστημονικὸ βιβλίον, ποὺ τυπώθηκε τώρα τελευταία διαβάζω, ὅτι ὁ παλιότερος Κώδικας Γεννήσεων Κοζάνης καλύπτει τὴν περίοδο 1889 — 1903. Ἐρχεται τώρα ἡ ἀπορία: πῶς εἶναι δυνατόν νὰ διαλαμβάνεται ἐδῶ πέρα ἀγωνιστῆς τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821; Στὸ ἴδιον βιβλίον διαβάζω ὡστόσο, ὅτι στὴν Κοζάνη ὑπάρχουν δύο ἄλλοι παλιοὶ Κώδικες Βαπτίσεων. Ὁ ἓνας ἀπ' αὐτούς καλύπτει τὴν περίοδο 1759 — 1851 καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ 496 σελίδες. Ὁ ἱστοριογράφος τῆς Κοζάνης θὰ ἐννοοῦσε, φαίνεται, τὸν Κώδικα αὐτὸν καί, κατὰ λάθος ἴσως, παρέπεμψε στὸν ἀνύπαρχτον «Κώδικα γεννήσεων σελ. 351». (Ἄ. Σιγάλα, Ἀπὸ τὴν Πνευματικὴν Ζωὴν τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας. Α'. Ἀρχεῖα καὶ Βιβλιοθηκὰ Δυτ. Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σελ. 69, 75 καὶ 76.)

Τὸ ὄνομα τῆς μητέρας τοῦ Κασομούλη. Στὸ βιογραφικὸ σημεῖωμά του γιὰ τὴν οἰκογένεια Κασομούλη ὁ κ. Βλαχογ. (Α' σελ. νά') διατείνεται, ὅτι «ἡ γυναῖκα του (Κῶστα Κασομούλη) λεγότανε Σουλτάνα». Ἀσφαλῶς ὁ κ. Βλαχογιάννης γελάσθηκε ἐδῶ πέρα ἀπὸ τὸ Διάταγμα, ποὺ ἀναφέραμε πιὸ πάνω. Ἡ Σουλτάνα Κωνστ. Κασομούλη, ποὺ μνημονεύεται ἐκεῖ πέρα, εἶναι ἀδερφή κι' ὄχι μητέρα τοῦ Ν. Κ. Κασομούλη. Ὁ ἴδιος κάνει λόγο (Α' σελ. 145) γιὰ τὰ δάκρυα, ποὺ γεμίσανε τὰ μάτια «τῶν δύο μικρῶν καὶ χαριτωμένων ἀδελφῶν μου Αἰκατερίνης καὶ Σουλτάνας καὶ τῆς μητρός μου (μητρειᾶς) Ἀλεξάνδρας», ὅταν ἀναχώρησε ἀπὸ τὴν «πατρίδα» του τὴ Σιάτιστα γιὰ τὸ μεγάλο πανηγύρι!

Φαίνεται λοιπὸν καθαρὰ καὶ ξάστερα, ὅτι ἡ πραγματικὴ μητέρα τοῦ συγγραφέα τῶν «Στρατιωτικῶν Ἐνθυμημάτων», ποὺ εἶχε θεῖο της τὸν περίφημον «ἀρχιποιμένα» Γιάννη Φαρμάκη, ἀπὸ τὸ ὀνομαστὸ Μπλάτσι τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, θὰ εἶχε πεθάνει πιὸ μπροστά. Γιὰ νὰ φτάσῃ πάλι ὁ ἀπόστο-

λος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας Γιάννης Φαρμάκης στις Σέρρες κατά τὸ 1818, νὰ μύση τὸν Μητροπολίτη Σερρῶν Χρῦσανθο (Π. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρῶν, Ἀθήνα 1938, σελ. 70) καὶ τόσους ἄλλους, καὶ νὰ μείνη ἀμήτος ὁ ἄλλοτε «γαμπρός» του Κώστας Κασομούλης ὡς τὰ 1821 (Α' σελ. 135), θὰ πῆ πὼς οἱ Κασομούληδες, ποῦ ἐμπορεύονταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στις Σέρρες, δὲν θὰ τὰ εἶχαν καλὰ μὲ τὴν οἰκογένεια Φαρμάκη, ποῦ κατοικοῦσε κι' αὐτὴ τότε ἐκεῖ πέρα.

Ἐδῶ τώρα προβάλλει ἓνα ἐρώτημα: Μήπως ἡ δευτέρα γυναῖκα τοῦ Κώστα Κασομούλη, ἡ Ἀλεξάντρα, ἦταν θυγατέρα κανενὸς Κοζανίτη κι' ἀπὸ κεῖ προέρχεται ἡ παραπάνω σύγχυση; Ἀφοῦ στὴ σχετικὴ (Α' σελ. νζ' καὶ ξδ') ἀλληλογραφία τοῦ Κασομούλη μὲ τὸν Ἕλληνα Πρόξενο τῆς Ρωσίας στὴ Θεσσαλονίκη (26 Αὐγ. 1831 καὶ 23 Νοεμβ. 1834) γίνεται λόγος μοναχὰ γιὰ τὶς ἀδελφές του, εἶναι, νομίζω, πιὸ σωστὸ νὰ ὑποθέσουμε, ὅτι ἡ «μητρὶς» (= λέξη δική του) τοῦ Ν. Κ. Κασομούλη εἶχε πεθάνει στὴν αἰχμαλωσία, ἐξὸν ἂν ὑπάρχουν ἴχνη της κατόπι.

Ἡ σχολικὴ μόρφωση τοῦ Κασομούλη, στὸ βιογραφικὸ σημείωμά του γιὰ τὴν οἰκογένεια Κασομούλη ἰσχυρίζεται ἐπίσης ὁ κ. Βλαχογ. (Α' σελ. ιγ') ὅτι ὁ συγγραφέας τῶν «Στρατιωτικῶν Ἐνθυμάτων» Ν. Κ. Κασομούλης «τὰ πρῶτα μαθήματα στὸ σκολεῖο τὰ πῆρε παιδί δώδεκα χρονῶν, ὅταν ὁ πατέρας του βρισκότανε στὴν Τσαρίτσανη». Ὑπεύθυνο ὁδηγὸ γιὰ τὸ συμπέρασμά του αὐτὸ ὁ κ. Βλαχογιάννης εἶχε ἓνα σχετικὸ σημείωμα τοῦ ἴδιου συγγραφέα (Α' σελ. 72 σημ. 7). Κάμνοντας λόγο γιὰ τὰ γνωστὰ γεγονότα τῆς Τσαρίτσανης ὁ Κασομούλης τονίζει ἐκεῖ πέρα, ὅτι ὅλ' αὐτὰ γινότανε «καθ' ὄν καιρὸν 12 ἔτων νέος ἐδιάβαζα τὰ πρῶτα μαθήματά μου εἰς τὸ Ἑλλ. σχολεῖον τοῦτο δηλαδὴ τῆς Τσαριτσάνης».

Μὲ τὸ σημείωμά του αὐτὸ ὁ Κασομούλης, ξεχασμένος κάποτε καὶ συχνὰ δυσκολονόητος στις ἐκφράσεις του, δὲν ἐννοοῦσε αὐτὸ ποῦ λέει ὁ κ. Βλαχογιάννης. Ἀπ' ὅσα γράφει ἄλλοῦ (Α' σελ. 138) ὁ ἴδιος συγγραφέας γιὰ τοὺς συμμαθητές του γιὰ τοὺς διδασκάλους του στὴν «πατρίδα» του, προκύπτει, ὅτι εἶχε φοιτήσει προτιήτερα στὸ σκολεῖο τῆς Σιάτιστας.

Καὶ ὅταν ἀργότερα ὁ πατέρας του πήγαινε (1808-9) στὴν Τσαρίτσανη παίρνοντάς τον κοντὰ του, ἐμεσολάβησαν τὰ πιὸ πάνω γεγονότα, ὁπότε κι' αὐτός, δώδεκα χρονῶν παιδί «ἐδιάβαζε» τὰ πρῶτα μαθήματα, ἀφότου γράφτηκε «εἰς τὸ Ἑλλ. σχολεῖον τοῦτο τῆς Τσαρίτσανης».

Φαίνεται πὼς ὁ Κασομούλης πῆρε συμπληρωματικὰ μαθήματα ἀργότερα καὶ στις Σέρρες. Ἐκεῖ, κατὰ τὰ γραφόμενά του (Α' σελ. 148), ἦταν «γνωρισμένος μακρόθεν» μὲ τοὺς γιουὺς τοῦ γνωστοῦ μεγαλέμπορα Μανώλη Παπᾶ, ποῦ κατὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς Χαλκιδικῆς στὰ 1821 ἀνακηρύχθηκε Γενικὸς Ἀρχηγὸς καὶ Προστάτης τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ, κατὰ τὰ γραφόμενα (Α' σελ. 45) τοῦ ἴδιου πάλι, εἶχε γνωρισθῆ καὶ μὲ τὸν γνωστὸ ἀρματωλὸ τοῦ Ὀλύμπου Γούλα Δράσκου, «φίλου τοῦ πατρός μας εἰς Σέρρας ἀπὸ τὰ 1813 ἕως 1816». Θὰ ἦταν ἀσυγχώρητο νὰ μὴ παραδεχτοῦμε πὼς πῆρε κι' ἐκεῖ πέρα συμπληρωματικὰ μαθήματα, ἀφοῦ ὁ ἴδιος (Α' σελ. 169 σημ. 5) ἀνομολογεῖ μὲ χαρὰ καὶ μάλιστα μὲ κάποια αὐταρέσκεια, ὅτι «ταῦτο τὸ ὄργανον (= τζιβούρι) τὸ ἐδιδάχθην συστηματικὰ ἀπὸ διδάσκαλον μουσικὸν Ὄθωμανὸν εἰς...Σέρρας».

Ἄλλα ἀθῶα παρασκλίσιμα. Ἄ) Τὴν τόσο γοητευτικὴ διήγησή του ὁ συγγραφέας τῶν «Στρατιωτικῶν Ἐνθυμάτων» τὴν ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποῦ ὁ πατέρας του τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὶς Σέρρες μ' ἐμπορικὴ ἀπο-

στολή στην 'Αλεξάντρεια. Μέ βάση δσα ὁ ἴδιος γράφει (Α' σελ. 139 καὶ 132 σημ. 1) γιὰ τὰ περιστατικά τῆς ἐπιστροφῆς του κατῶρθωσε νὰ ἐξακριβώσῃ ὁ Βλαχογιάννης, ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἀναχώρησή του ἀπὸ τὶς Σέρρες ἔγινε τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1820. "Ἄξαφνα ὅμως κάπου ἄλλου (Α' σελ. νά') ὁ ἴδιος ὁ Βλαχογιάννης γράφει, ὅτι «ὁ Ν. Κ. Κασομούλης κίνησε Φλεβάρη τοῦ 1820 μ' ἐμπορικὴν ἀποστολὴ γιὰ τὴν Αἴγυπτο καὶ Σμύρνη». Ὁ μῆνας «Φλεβάρης» πρέπει νὰ διορθωθῇ ἐδῶ πέρα εἰς «Δεκέμβρης».

β') Περιγράφοντας (Α' σελ. 139 — 142) ὁ Κασομούλης τὴ νευρικὴ κατάσταση, ποῦ ἐπικρατοῦσε στοὺς συμπατριώτες του, ἀφότου γύρισεν αὐτοὺς στὴ Σιάτιστα, λέγει: «Ἄλλοι πάλιν ἔγραψαν πρὸς τὸν Λασπᾶν Νικόλαον εἰς Ἰωάννινα, νὰ τοὺς περιγράψῃ, τί ὀργανίζεται ἀναμεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Ἀλήπασια». Κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα Λασπᾶς ὁ κ. Βλαχογιάννης ὑποσημείωσε: «Ὁ Νικόλαος Λασπᾶς ἀπὸ τὴν Καστοριά, γραμματικὸς τοῦ Χουραϊτ Πασᾶ στὰ Γιάννινα». Ἀσφαλῶς ὁ κ. Βλαχογιάννης κάνει λάθος ἐδῶ πέρα. Ὁ Νικόλαος Λασπᾶς (βλ. πρόχειρα κατάλογο Φιλικῶν τοῦ Φιλήμονα) ἦτανε Σιατιστινός. Γι' αὐτὸ κι' οἱ συμπολίτες του ζήτησαν ἀπ' αὐτὸν τὶς παραπάνω πληροφορίες.

γ') Περιγράφοντας πῶς κατῶ (Α' σελ. 143) τὴ μυστικὴ συνεδρίαση, ποῦ ἔγινε στὴ Σιάτιστα τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1821 γιὰ νὰ βγάλουν ἀντιπρόσωπο γιὰ τὸ μεγάλο Συνέδριο τῶν Ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου, ὁ Κασομούλης ἀναφέρει καὶ τὸ ὄνομα «Νεόπουλος» ἀνάμεσα στῶν ἄλλων συμπατριωτῶν του, ποῦ λαβαν μέρος στὴ μυστικὴ ἐκείνη συνεδρίαση τῆς Σιατιστας. Κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὁ κ. Βλαχογιάννης ὑποσημείωσε: «Τὸ γνήσιο ὄνομά του Κ. Νιόπλιος». Ἐπαρῶ πὼς γίνεται ἐδῶ πέρα κάποια σύγχυση. Ὁ Γιώργης Νιόπλιος κι' ὄχι ὁ ἀδερφός του Κώστας λάβαινε μέρος ἐνεργῶς σὲ πατριωτικὰ ταραχές. Αὐτός ἦταν, ποῦ ἔσωσεν ἀργότερα τὴν πατρίδα του ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομὰς Τουρκαλβανῶν, καὶ ποῦ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Σιατιστας τὸν ἐξυμνοῦνε γιὰ τὸν πῶς μεγάλο ἥρωά της. (Βλ. σχετικὸ ἄρθρο τοῦ μακαρίτη καθηγητῆ Ἰ. Α. Κανατσιούλη, στὸ «Ἡμερολόγιο Δυτ. Μακεδονίας», Κοζάνη 1934, σελ. 161. Ἐπίσης ἕτερον τοῦ ἐπίσης μακαρίτη Λυκειάρχῃ Θ. Κώτσιου, στὸ «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», Θεσσαλονίκη 1931, σελ. 115.)

δ') Ἀναλαμβάνοντας ὁ Κασομούλης ν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν «πατρίδα» του Σιάτιστα στὸ Συνέδριο τῶν Ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἀνάμεσα στ' ἄλλα ἀγαθὰ ποῦ παραμέρισε, μιλεῖ (Α' σελ. 144) καὶ γιὰ «ταὶς προξενεῖαίς τῶν εὐγενῶν καὶ ὠραίων καὶ σεμνῶν παρθένων τῶν δύο πολιτειῶν ἐκείνων». Μὴ γνωρίζοντας ὁ κ. Βλαχογιάννης, ὅτι ἡ Σιάτιστα χωρίζεται σὲ δύο συνοικίες σχεδὸν ἰσοπληθεῖς καὶ κάποτε - κάποτε ἀνταγωνιστικὲς σὲ ζητήματα ἰδίως γαμπροθηρίας, ὑποσημείωσε: «Τῆς Σιατιστας καὶ τῆς Κοζάνης». Αὐτὸ λοιπὸν πρέπει ν' ἀντικατασταθῇ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν Συνοικιῶν τῆς Σιατιστας, δηλαδὴ «τῆς «Χώρας καὶ τῆς Γεράνειας».

Γενικὴ ἀνακεφαλαίωση. Ἀπ' ὅλα τὰ μερδέματα, μικρὰ ἢ μεγάλα, σκόπιμα ἢ ἀθάνα, ποῦ εἶδαμε πῶς πάνω, προεξέχει βέβαια τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τοῦ συγγραφέα τῶν «Στρατιωτικῶν Ἐνθυμημάτων». Ἐνα ἀρχαῖο ἐλληνικὸ ῥητὸ λέγει: «Ἐνὸς κακοῦ τεθέντος, μύρια ἔπονται». Στὴν περίπτωση τούτη, ἡ πηγὴ ὄλων τῶν κακῶν εἶναι ἡ πῶς πάνω μαρτυρία τοῦ Καρμίτη καὶ ἡ ἄλλη τοῦ Λιούφη. Στὴν καλοπροαίρετη προσπάθειά του νὰ συμβιβασθῇ ὁ κ. Βλαχογιάννης τὰ ἀσυμβίβαστα, γράφει: «Γιὰ νὰ κάμουν καὶ οἱ δύο συγγραφεῖς τὸ ἴδιο λάθος, ἡ οἰκογένεια τῆς Κοζάνης ἦτανε πῶς γνωστὴ σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἄλλη τῆς Σιατιστας». Ἐτσι λοιπὸν δημιουργεῖται τῶρα

στά καλὰ καθούμενα καὶ ζήτημα οἰκογένειας Κασομούλη στὴν Κοζάνη, μὲ δεύτερο κλάδο στὴ Σιάτιστα, πού νά κρατᾷ κι' αὐτὸς δῆθεν ἀπὸ τὸν πρῶτο κλάδο τῆς Κοζάνης!

Καὶ τώρα ὁ καταζαλισμένος ἀπ' ὄλον αὐτὸν τὸν κυκεῶνα ἀναγνώστης διερωτᾷται: Ποιὰ εἶναι ἐπὶ τέλους ἡ ἀλήθεια; Νὰ τί συμβαίνει: "Ὅσοι δώσουνε πίστη στὸ βιογραφικὸ σημεῖωμα τοῦ κ. Βλαχογιάννη, παραδέχονται ὅτι ὁ Κασομούλης ἦταν ἀπὸ τὴν Κοζάνη. "Ὅσοι πάλι διαβάσουνε τὴ ρητὴ μαρτυρία τοῦ ἴδιου (Α' σελ. 138) καὶ τοῦ πατέρα του (π. π. σελ. 137) παραδέχονται ὅτι «πατρίδα» καὶ τῶν δύο ἦταν ἡ Σιάτιστα. Φέρνω παραδείγματα:

"Ὅταν, ἐδῶ καὶ κάμποσους μῆνες, κυκλοφόρησε στὴν Ἀθήνα ὁ Α' τόμος, ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἐθνικοῦ Κήρυκα» τῆς Νέας Ὑόρκης κ. Μιχ. Ροδᾶς ἔσπευσε νὰ τηλεγραφήσῃ: «Ὁ γνωστὸς ἱστοριοδίφης κ. Βλαχογιάννης ἐξέδωκε τὰ αὐτόγραφα τοῦ ἐκ Κοζάνης Κασομούλη, τὰ ὁποῖα ἀποκαλύπτουν νέαν μεγαλειώδη μορφήν τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821». "Ὅταν ὁ καθηγητὴς καὶ ἀκαδημαϊκὸς κ. Κεραμόπουλλος παρουσίασε τὸν Α' τόμο στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, θεώρησε καλὸ νὰ τονίσῃ, ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου γεννήθηκε «εἰς τὴν πετρήεσαν Σιάτισταν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ἐκ πατρὸς Σιατιστιέως κλπ.» (βλ. ἐφημερίδα «Βόρειος Ἑλλάς» Κοζάνη, φύλλο 11 Φλεβάρη 1940, σελ. 1 καὶ Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν τόμ. 15, 1940, σ. 9 ἐξ.)

Αὕτῃ λοιπόν, νομίζομεν, ὅτι εἶναι καὶ ἡ πραγματικὴ ἱστορικὴ ἀλήθεια.

Νέα Ὑόρκη, 7 Ἀπριλίου, 1940

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΡΓ. ΤΟΖΗΣ

3. Τοῦ κ. Εὐάγγ. Στ. Τζιάτζιου.— Τὸ Πισοδέρι - Φλωρίνης πατρίς τοῦ Νικολάου Κωνσταντίνου Κασομούλη.— Περὶ τῆς καταγωγῆς πολλῶν σημαντικῶν προσώπων τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, ὡς καὶ ἄλλων ἐποχῶν, προεκλήθησαν συζητήσεις καὶ ξρίδες. Τοῦτο ὀφείλεται ἐν μέρει μὲν εἰς τὴν ἔλλειψιν μαρτυριῶν, βιογραφικῶν ἢ καὶ ἄλλων συγχρόνων γραπτῶν μνημείων, πολλᾶκις ὅμως καὶ εἰς τὸν τοπικιστικὸν ἐγωϊσμὸν τῶν ἀσχιολοιμένων μὲ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ οἰκιοποιηθοῦν σημαίνοντας ἄνδρας ξένης καταγωγῆς ὡς προερχομένους ἐκ τῆς ἰδικῆς τῶν ἰδιαιτέρας πατρίδος.

Τοιαύτη συζήτησις προεκλήθη καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν καταγωγήν τοῦ Μακεδόνα Νικολάου Κωνσταντίνου Κασομούλη, ἡ ὁποία ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ παραπλανηθῇ καὶ ὁ ἐκδότης τῶν «Στρατιωτικῶν Ἐνθυμημάτων» τοῦ Κασομούλη, Γιάννης Βλαχογιάννης.

Ἡ καταγωγή τοῦ Κασομούλη. Ὁ κ. Βλαχογιάννης γράφει: «φαίνεται πῶς ἡ οἰκογένεια κρατοῦσε τὴ ρίζα της ἀπὸ τὴν Κοζάνη» (σελ. μθ'). Ὡς δικαιολογίαν τῆς πιθανότητος ταύτης παρουσιάζει μίαν μαρτυρίαν τοῦ Π. Λιούφη (Ἱστορία τῆς Κοζάνης σ. 314), ὁπόθεν δανείζεται μίαν πληροφορίαν εἰλημμένην δῆθεν ἐκ τοῦ Κώδικος γεννήσεων τοῦ σωζομένου ἐν Κοζάνη, καθ' ἣν «Νικόλαος Κασίμης ἢ Κασιμούλης» (οὔ ἡ οἰκογένεια διεσώζετο ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον «Ἀρβανίτης»), ἀξίωματικός τῆς φάλαγγος, ἦν συγγενὴς τοῦ οἴκου Γκούμα, υἱὸς τοῦ Λαζάρου Κασίμη». Ἡ πληροφορία αὕτη ἐλέγχεται ἀνακριβῆς, καθόσον ὁ πατὴρ τοῦ συγγραφέως τῶν «Στρατ. Ἐνθυμημάτων» ἐλέγετο Κωνσταντίνος καὶ οὐχὶ Λάζαρος. Ὡστε τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο καταπίπτει.

Τὸ δεύτερον ἐπιχείρημα τοῦ Βλαχογιάννη, εἰλημμένον ἐκ τῶν γραφομένων αὐτοῦ τούτου τοῦ Κασομούλη (χωριστὴ προσθήκη τῶν Ἀρματωλικῶν)